

УДК: 378.147:37.091.3-051:004

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-901-908](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-901-908)

Лесик Анжеліка Сергіївна кандидатка педагогічних наук, доцентка, декан факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв, Бердянський державний педагогічний університет (тимчасово переміщений до м. Запоріжжя), м. Черкаси, тел. (050) 244-83-96, <https://orcid.org/0000-0003-1886-4088>.

Попова Ольга Іванівна кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти, Бердянський державний педагогічний університет (тимчасово переміщений до м. Запоріжжя), м. Київ, тел. (066) 140-23-56, <https://orcid.org/0000-0002-0673-123X>.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті досліджено особливості формування фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів в умовах внутрішньо переміщеного закладу вищої освіти, зумовлених воєнними діями в Україні. У центрі уваги – вплив релокації університету та переходу на дистанційну форму навчання на зміст, форми й методи професійної підготовки майбутніх учителів. Виокремлено основні чинники трансформації освітнього середовища, серед яких: нестабільність функціонування освітнього процесу, обмежений або відсутній фізичний доступ до баз практики, високий рівень психоемоційного напруження учасників освітнього процесу, нерівний доступ до цифрових ресурсів та потреба в терміновому опануванні нових цифрових інструментів і платформ.

Особлива увага приділена аналізу результатів анкетування здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів, яке дозволило виокремити найбільш значущі фахові компетентності, актуальні в умовах дистанційного навчання: методичну (здатність планувати та реалізовувати освітній процес), цифрову (володіння сучасними інформаційними технологіями), психолого-педагогічну (уміння налагоджувати ефективну взаємодію з учнями), комунікативну (здатність до конструктивного спілкування в освітньому середовищі), рефлексивну (усвідомлення й оцінювання власної педагогічної діяльності).

У статті представлено досвід формувального етапу педагогічного експерименту, під час якого апробовано інноваційні інструменти підготовки: онлайн-курси, моделі віртуальної педагогічної практики, створення цифро-

вого портфолію, кураторський супровід, участь у мініпроектній діяльності. Проаналізовано позитивну динаміку розвитку професійних умінь майбутніх учителів. Зроблено висновок про доцільність впровадження адаптивних, гнучких, практико-орієнтованих моделей педагогічної підготовки, здатних забезпечити стійку якість початкової освіти в умовах кризових викликів, викликаних війною, релокацією та дистанційним форматом навчання.

Ключові слова: фахова компетентність, майбутні вчителі початкових класів, початкова освіта, внутрішньо переміщений університет, дистанційне навчання, педагогічна практика, цифрові технології, професійна підготовка.

Lesyk Anzhelika Serhiyivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Dean of the Faculty of Psychological and pedagogical Education and Arts, Berdiansk State Pedagogical University, tel.: (050) 244-83-96, <https://orcid.org/0000-0003-1886-4088>

Popova Olha Ivanivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Primary Education, Berdyansk State Pedagogical University, tel.: (066) 140-23-56, <https://orcid.org/0000-0002-0673-123X>

FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE PRIMARY TEACHERS IN THE CONDITIONS OF AN INTERNALLY RELOCATED UNIVERSITY

Abstract. The article explores the peculiarities of developing professional competencies among future primary school teachers under the conditions of a relocated institution of higher education, caused by the ongoing war in Ukraine. The focus is on how the relocation of the university and the transition to distance learning have influenced the content, forms, and methods of professional teacher training. The main factors contributing to the transformation of the educational environment are outlined: instability in the organization of the educational process, limited or absent access to practice bases, high levels of psycho-emotional stress among participants in the educational process, unequal access to digital resources, and the urgent need to master new digital tools and platforms.

Special attention is given to the results of a survey conducted among undergraduate and graduate students, which helped identify the most in-demand professional competencies in crisis and distance learning conditions: methodological (the ability to plan and implement educational processes), digital (proficiency in modern ICT tools), psychological and pedagogical (the ability to build effective interaction with pupils), communicative (skills in constructive communication within the educational environment), and reflective (awareness and evaluation of one's own teaching activity).

The article presents the experience of the formative stage of a pedagogical experiment, during which innovative training tools were tested, including online courses, models of virtual teaching practice, the creation of a digital portfolio, mentoring support, and participation in mini-project activities. A positive trend was observed in the development of professional skills among future teachers. The study concludes that the implementation of flexible, adaptive, practice-oriented models of teacher training is justified, as they can ensure the sustainable quality of primary education even in conditions of crisis caused by war, institutional relocation, and the shift to online learning.

Keywords: professional competence, future teacher, primary education, internally relocated university, distance learning, teaching practice, digital technologies, professional training.

Постановка проблеми. Сьогодні система вищої педагогічної освіти України функціонує в умовах глибоких трансформацій, викликаних не лише реформами цієї галузі, а й зовнішніми соціополітичними обставинами, зокрема війною та пов'язаним із нею переміщенням значної кількості закладів освіти. Внутрішньо переміщені університети опинилися в нових регіонах, з новими ресурсними умовами та психологічним навантаженням. Цей досвід став новим викликом для підготовки майбутніх педагогів. Особливої уваги потребує формування фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів, адже саме вони формують основу всього подальшого навчального шляху дитини [5]. Водночас дистанційний формат навчання – єдина можлива форма організації освітнього процесу в багатьох переміщених ЗВО – змінює традиційні уявлення про педагогічну практику, формування професійної рефлексії, комунікативних та методичних умінь.

Це створює необхідність у пошуку та впровадженні адаптивних, інноваційних та практико-орієнтованих підходів до підготовки майбутніх учителів, які зможуть ефективно функціонувати в умовах непередбачуваності, гібридного освітнього середовища та потреб суспільства в стійкій педагогічній підтримці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів була об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Так, О. Савченко, Н. Біляєва, О. Пошетун, Л. Хомич та інші розкривають структуру професійних компетентностей педагога, акцентуючи увагу на її інтегративному характері, що охоплює знання, уміння, педагогічну майстерність та ціннісні орієнтації [7; 8; 9; 10]. У свою чергу Т. Левківська, Н. Кичук, І. Єршова аналізують методичні засади формування професійних умінь майбутніх учителів у контексті компетентнісного підходу. Водночас А. Лесик, М. Кізіна, О. Попова звертають увагу на ключові трансформації вищої освіти в умовах цифровізації, кризових подій і вимушеної релокації ЗВО [3].

У контексті війни в Україні з'явилися дослідження, присвячені специфіці діяльності переміщених закладів вищої освіти (І. Трухан, А. Литвин, С. Колотило), проте вони здебільшого зосереджуються на управлінських і правових аспектах [1]. Питання ж формування фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів у нових освітніх умовах (зокрема, дистанційних, обмежених у ресурсах) поки що не отримало системного педагогічного осмислення. Таким чином, актуальність теми зумовлена потребою:

- у розробленні гнучких моделей підготовки фахівців у нових реаліях;
- у збереженні якості професійної освіти в умовах релокації освітнього процесу;
- у забезпеченні практико-орієнтованості й методичної повноцінності дистанційного навчання.

Мета статті – проаналізувати особливості формування фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів в умовах дистанційного навчання, спричиненого переміщенням закладу вищої освіти, та визначити ефективні педагогічні підходи до забезпечення якості професійної підготовки.

Методи дослідження. Застосовано теоретичні методи (аналіз і синтез наукової літератури, порівняння, узагальнення), емпіричні (спостереження, анкетування здобувачів освіти та викладачів), а також аналіз досвіду освітньої практики в переміщеному закладі.

Виклад основного матеріалу. Функціонування переміщених закладів вищої освіти в умовах воєнного стану стало не лише викликом для освітньої системи України, а й каталізатором глибоких змін у підходах до професійної підготовки майбутніх педагогів. Дистанційний або асинхронний формат організації освітнього процесу вносить свої корективи в традиційну систему формування професійних компетентностей здобувачів вищої освіти спеціальності «**Початкова освіта**», оскільки вони позбавлені звичного освітнього середовища, прямих контактів із наставниками та шкільною практикою.

Умови, у яких здійснюється діяльність переміщеного ЗВО, зумовлюють низку обмежень: матеріально-технічних, організаційних, психологічних. Водночас ці обставини стимулюють переосмислення ролі цифрових технологій, мобільність викладачів і здобувачів, гнучкість освітніх програм. Дистанційна форма стає не тимчасовим компромісом, а повноцінним освітнім середовищем із власними можливостями та ресурсами, які мають забезпечити формування професійної компетентності майбутніх фахівців загалом і вчителів початкових класів зокрема, ураховуючи специфіку.

Фахові компетентності майбутніх учителів початкових класів – це інтегровані якості особистості, які охоплюють педагогічні, методичні, психологічні знання, уміння й цінності. В умовах внутрішньо переміщеного закладу вищої освіти їх формування відбувається за таких особливостей:

дистанційний формат взаємодії (переважання онлайн-комунікацій, синхронних та асинхронних занять, необхідність володіння цифровими платформами (Zoom, Moodle, Google Classroom тощо)); психоемоційна нестабільність (здобувачі та науково-педагогічні працівники перебувають у стресогенному середовищі, часто мають обмежений доступ до стабільного інтернету та ресурсів); мобільність викладацького складу (через евакуацію кадри розпорошені географічно, що вимагає нових підходів до координації освітнього процесу); організація педагогічної практики (потреба у співпраці з новими базами практики або реалізація в онлайн-режимі через віртуальні кабінети); індивідуалізація освітнього маршруту (гнучкість у виборі тем практичних завдань, адаптація навчального навантаження, урахування життєвих обставин здобувачів тощо).

Безумовно, особливу роль відіграють електронні освітні ресурси, тренажери з методик навчання, симулятори уроків, групова проєктна діяльність, що моделює реальне освітнє середовище початкової школи.

Ми провели опитування майбутніх учителів початкових класів, які навчаються в Бердянському державному педагогічному університеті, тимчасово переміщеному до м. Запоріжжя, на освітньо-професійних програмах «Початкова освіта» бакалаврського (3-4 курси) та магістерського рівнів щодо з'ясування стану та проблем адаптації до нових умов організації освітнього процесу. На основі аналізу анкетування виявлено такі тенденції:

- 72% респондентів зазначили, що набули цифрових навичок під час дистанційного навчання;
- 35% здобувачів відчують труднощі в організації самостійної педагогічної практики за відсутності безпосереднього керівництва з боку викладача;
- 80% вважають корисними інтерактивні платформи з візуалізацією навчального матеріалу;
- 45% вказали на потребу в додатковій психологічній підтримці.

Для нашого дослідження важливо з'ясувати, які компетентності майбутні вчителі початкових класів вважають ключовими для забезпечення професійної діяльності. Переважна більшість випускників бакалаврату та магістранти 1 курсу зазначили методичну компетентність (82%), яка розвивається в процесі опанування онлайн-платформ, створення інтерактивних занять, використання візуалізацій, цифрових дидактичних матеріалів. Другою за кількістю респондентів (78%) була комунікативна компетентність, що вимагає від педагогів уміння чітко передавати інструкції, підтримувати зворотний зв'язок, взаємодіяти з учнями, батьками та колегами в онлайн-просторі. Майже така ж кількість опитаних (76%) зазначили пріоритетною психолого-педагогічну компетентність, яка набувається майбутніми вчителями початкових класів завдяки аналізу кейсів, участі в моделюванні педагогічних ситуацій, онлайн-дискусіях із викладачами і фахівцями-практиками. 75% респондентів віддали перевагу цифровій компетентності, вважаючи її

наскрізною, оскільки здобувачі щоденно переконаються у важливості засвоєння цифрової грамотності, хмарних сервісів, інструментів цифрової безпеки та онлайн-контролю. Майбутні вчителі початкових класів (71%) зазначили інклюзивну компетентність як вкрай необхідну в сучасних умовах організації освітнього процесу, формування якої передбачає здатність створювати адаптивні навчальні матеріали та враховувати потреби дітей з особливими освітніми потребами в онлайн-форматі.

Спостереження та власний досвід викладацької діяльності в тимчасово переміщеному закладі вищої освіти дозволили визначити низку ефективних інструментів, що довели свою результативність в онлайн форматі освітнього процесу: віртуальні педагогічні практики з використанням відеозаписів уроків, онлайн-спостережень та симуляцій; тьюторський (кураторський) супровід студентів під час самостійної роботи, зокрема написання кваліфікаційних робіт магістра; створення цифрових портфоліо, що дають змогу здобувачам відображати власну освітню траєкторію та професійний розвиток; інтеграція студентів у проєктно-орієнтовану діяльність, зокрема участь у дистанційних освітніх проєктах і марафонах.

Особливої уваги вимагає психоемоційна підтримка майбутніх учителів початкових класів як складник їхньої професійної підготовки. Так, ми постійно дбаємо про психологічний добробут здобувачів, які навчаються в умовах стресу, нестабільності та втрати звичного оточення. З цією метою систематично проводяться вебінари, менторські програми, організовуються індивідуальні консультації фахівцями навчальної психолого-консультативної лабораторії. Як відзначили респонденти (82%), вони є чинником зміцнення стійкості, емпатії та рефлексивних умінь, необхідних майбутньому вчителю.

Отже, опрацювавши відповіді здобувачів на запитання анкети, з'ясували необхідність спеціальної підготовки, якій був присвячений формувальний етап експерименту. Він передбачав створення освітнього середовища, яке б максимально наближало студентів до реальної педагогічної діяльності, з урахуванням обмежень переміщеного ЗВО та дистанційного формату навчання. Основна мета сфокусована на підвищенні рівня сформованості професійних компетентностей майбутніх учителів початкових класів через інтерактивну практичну діяльність. Для цього ми провели практичні заходи, на яких знайомили здобувачів з платформами Google Workspace, Canva for Education, LearningApps, Wordwall, Kahoot, Padlet; розробили мультимедійні завдання до уроків з української мови, математики, «Я досліджую світ»; зробили проєктування відеоуроку з використанням інтерактивних елементів. Такі чинники були дієвим механізмом формування професійних компетентностей майбутніх учителів початкових класів, що засвідчив практичний результат: 92 % студентів створили власні інтерактивні вправи для учнів 1–4 класів.

Під час підготовки до виробничої практики ми запропонували здобувачам віртуально провести її заздалегідь. Так, упродовж трьох тижнів

майбутні педагоги мали можливість спостерігати за онлайн-уроками вчителів-практиків (через відеозаписи або прямі трансляції); брати участь у спільному плануванні уроку з викладачем; самостійно провести фрагменти уроків у форматі Zoom-мітингів (з подальшим аналізом та самооцінкою). Такі аспекти підготовки майбутніх учителів початкових класів, застосовані нами під час дослідного навчання, забезпечили практико-орієнтований підхід до формування професійних компетентностей, можливість реалізувати мікроуроки, а також отримати зворотний зв'язок у Google Form від викладачів і одногрупників.

Крім того, ми запропонували майбутнім педагогам створити авторський міні-проект (на вибір) «Я – вчитель майбутнього», «Математика в реальному житті» або «Читання – шлях до мислення» та забезпечили можливість публічно захистити його під час конференції з обговорення результатів виробничої практики. Згідно з відповідями опитаних на засіданні, 17 із 24 проєктів рекомендовано до використання на студентських практиках.

Позитивний вплив на формування професійних компетентностей майбутніх учителів початкових класів мали щотижневі онлайн-зустрічі з куратором для обговорення труднощів і успіхів у практичній діяльності, а також створення особистої програми – цифрового портфоліо, де фіксувалися цілі, досягнення, виклики, емоційний стан тощо. Як свідчать відгуки учасників експерименту, у результаті такої діяльності спостерігалось формування їхньої рефлексивної культури, покращилася здатність до самооцінювання власної педагогічної діяльності.

У процесі дослідження особливу увагу було приділено кураторській підтримці: кожен студент мав змогу отримати консультацію, фідбек на виконання практико-орієнтованих завдань від викладачів. Акцент робився не лише на оцінювання якості навчального продукту, а й на психологічну підтримку, планування професійної траєкторії.

Висновки. В умовах переміщеного закладу вищої освіти формування професійних компетентностей майбутніх учителів початкових класів потребує переосмислення традиційних підходів до педагогічної освіти. Дистанційний формат, обмеження ресурсів, нестабільність зовнішнього середовища змушують освітню спільноту впроваджувати інноваційні методи, що орієнтовані на діяльнісний, практико-орієнтований та компетентнісний підходи.

Проведений педагогічний експеримент довів ефективність цілеспрямованої інтеграції онлайн-курсів, віртуальної педагогічної практики, авторських проєктів та кураторської підтримки у формуванні ключових професійних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. Значне зростання рівня методичної, психолого-педагогічної, комунікативної й рефлексивної компетентностей учасників експерименту засвідчує перспективність такого підходу.

Отже, навіть в умовах переміщення та дистанційності можна забезпечити якісну підготовку педагогів для початкової школи за умови цілісного, гнучкого й адаптивного освітнього процесу, що базується на активній

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 5(51) 2025

взаємодії, практико-орієнтованості та підтримці професійного розвитку здобувачів вищої освіти. У перспективі важливо виробити сталу модель дистанційного практико-орієнтованого навчання, здатну забезпечити якісну професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів незалежно від зовнішніх обставин.

Література:

1. Богданова І.М. *Професійна підготовка майбутніх учителів до реалізації освітніх інновацій в умовах дистанційного навчання*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 164 с.
2. Зязюн І.А. *Філософія педагогічної дії*. Чернівці: Рута, 2008. 300 с.
3. Кізіна М. М. Дистанційне навчання як виклик та можливість для педагогічної освіти. *Педагогічна освіта*. 2022. №2.
4. Левківська Т. В. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх учителів. *Педагогічні науки*. 2021. №3.
5. Лесик А., Попова О. Оптимізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. С.673-679.
6. Луговий В.І. *Інновації в педагогічній освіті: стратегічні орієнтири розвитку*. Київ: УМО НАПН України, 2020. 240 с.
7. Пометун О. І. *Інноваційна діяльність учителя*. Київ: Генеза, 2020.
8. Пометун О.І. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ: "К.І.С.", 2014. 144 с.
9. Савченко О. Я. *Професійна підготовка вчителя в контексті сучасної освіти*. Київ: Педагогічна думка, 2019.
10. Савченко О.Я. *Теоретико-методичні основи початкової освіти*. Київ: Педагогічна думка, 2012. 192 с.

References:

1. Bohdanova, I. M. (2022). *Profesijna pidhotovka maibutnikh uchyteliv do realizacii osvutnikh innovacij v umovakh dystancijnogo navchannja* [Professional training of future teachers to implement educational innovations in distance learning]. Kyiv: NPU Dragomanova.
2. Ziazun, I. A. (2008). *Filosofia pedahohichnoi dii* [Philosophy of pedagogical action]. Chernivtsi: Ruta.
3. Kizina, M. M. (2022). *Dystanciine navchannia yak vyklyk ta mozhlyvist dlia pedahohichnoi osvity* [Distance learning as a challenge and opportunity for pedagogical education]. *Pedahohichna osvita*, (2).
4. Levkivska, T. V. (2021). *Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv* [Competency-based approach in future teacher training]. *Pedahohichni nauky*, (3).
5. Lesyk, A., & Popova, O. (2025). *Optymizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh voiennoho stanu* [Optimization of professional training of future primary school teachers under martial law]. *Nauka i tekhnika sohodni*, 673–679.
6. Luhovyi, V. I. (2020). *Innovatsii v pedahohichnii osviti: stratehichni oriientyry rozvytku* [Innovations in pedagogical education: Strategic development guidelines]. Kyiv: UMO NAPN Ukrainy.
7. Pometun, O. I. (2020). *Innovatsiina diialnist uchytelia* [Innovative activity of the teacher]. Kyiv: Geneza.
8. Pometun, O. I. (2014). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy* [Competence-based approach in modern education: Global experience and Ukrainian perspectives]. Kyiv: K.I.S.
9. Savchenko, O. Ya. (2019). *Profesijna pidhotovka vchytelia v konteksti suchasnoi osvity* [Professional teacher training in the context of modern education]. Kyiv: Pedahohichna dumka.
10. Savchenko, O. Ya. (2012). *Teoretyko-metodychni osnovy pochatkovoï osvity* [Theoretical and methodological foundations of primary education]. Kyiv: Pedahohichna dumka.